

Kraj 2019. godine obilježio je početak stanja koji će u velikoj mjeri odrediti funkcioniranje društva, gospodarstva, politike, zdravstva, obrazovanja na globalnoj, lokalnoj i mikrolokalnoj razini. Radi se o izbijanju epidemije uzrokovane virusom SARS-CoV-2 u kineskoj pokrajini Wuhan. Zaraza je u kratkom vremenu od njezina pojavljivanja poprimila razmjere pandemije koju je proglasila Svjetska zdravstvena organizacija (*World Health Organization – WHO*) 11. ožujka 2020. godine. Prema podacima *WHO*-a, u trenutku završetka pisanja ove monografije, broj oboljelih u svijetu iznosio je 20 330 351 (laboratorijski potvrđenih) a u Hrvatskoj 5740. Potvrđeno je da su preminule 742 413 osobe od čega u Hrvatskoj 160 (*WHO*, 2020). Kao nikad prije svijet se susreo s opasnošću koja ugrožava živote i zdravlje ljudi na svim kontinentima. Ono što karakterizira ovu pandemiju je, među ostalim, ubrzani porast broja oboljelih i nepoznata etiologija bolesti. Upravo zato što je riječ o novom virusu, prisutna je opća osjetljivost stanovništva, a zbog još uvijek puno nepoznanica o njemu, teško je predvidjeti intenzitet njegovog širenja (Hrvatski zavod za javno zdravstvo, 2020). U takvim turbulentnim vremenima donošenje brojnih preporuka, uputa, smjernica i odluka ima izravan utjecaj na funkcioniranje brojnih društvenih sustava, među njima i na odgojno-obrazovni. *Odlukom o obustavi izvođenja nastave u visokim učilištima, srednjim i osnovnim školama te redovnog rada ustanova predškolskog odgoja i obrazovanja i uspostavi nastave na daljinu* (Vlada Republike Hrvatske, 2020) realni svijet preselio se u virtualni. Doslovce preko noći odgojno-obrazovni djelatnici postali su učitelji¹ koji iz vlastitog doma poučavaju svoje učenike u njihovim domovima, a brojni su roditelji preuzeli ulogu zamjenskih učitelja. Paradigma nastave na daljinu postala je stvarnost. Proročanski sada zvuči tekst Milana Matijevića i Diane Radovanović iz 2011. godine u kojem navode kako će obrazovanje na daljinu, koje je prije tridesetak godina bilo uglavnom rezervirano za odrasle polaznike, zauzeti sve više mjesta u modelima nastave namijenjene adoles-

¹ Termin učitelj/nastavnik koristi se i za ženski i za muški rod.

centima te da će spoznaje o obrazovanju na daljinu bitno utjecati na buduće metodičke i didaktičke scenarije. Kriza uzrokovana pandemijom nesumnjivo je ubrzala tranziciju nastavnog procesa i postavila uvjet prilagodbe svim sudionicima odgojno-obrazovnog procesa. Postavila je poziv i zadatak pred znanstvenike – brzo i kvalitetno odrediti probleme, prijetnje, snage i mogućnosti te prepoznati što možemo naučiti u vremenu "korone". Stoga je tim od četrnaest znanstvenika iz područja pedagogije, sukladno profesionalnoj i ljudskoj odgovornosti, krenuo u potragu za odgovorima na pitanja koja su se u novonastaloj situaciji javila u području odgoja i obrazovanja. U svojim su se nastojanjima usmjerili na proces učenja kod kuće i nastavu na daljinu, istraživali su iskustva iz različitih perspektiva (učeničke, roditeljske, učiteljske) i odnose među učenicima s posebnim naglaskom na prijateljske međuvršnjačke odnose, promišljali su o odgojnim izazovima u doba krize, o procesu vrednovanja kao i *online* usavršavanju učitelja te bezgraničnim mogućnostima *Internet galaksije* u nastavi na daljinu. Kao plod timskog rada autori su ovu monografiju sa svim teorijskim promišljanjima, analizama i empirijskim nalazima namijenili znanstvenicima, istraživačima, učiteljima, stručnim suradnicima, studentima, ali i roditeljima. Ova znanstvena monografija nastala je kao rezultat projekta pod nazivom "*Homeschooling* ili nastava na daljinu u doba HR-COVID-19" voditelja prof. dr. sc. Ante Kolaka i doc. dr. sc. Ivana Markića.

Monografija je sadržajno podijeljena u deset zasebnih poglavlja.

U prvom poglavlju monografije naslovljenom *Učim od doma: školovanje u vrijeme pandemije COVID-19 bolesti* autorica dr. sc. Ivana Batarelo Kokić razmatra primjenjivost obrazovanja na daljinu na osnovnoškolskoj razini. Autorica se usmjerila na prilagođavanje postojećih teorija obrazovanja na daljinu izvorno nastalih u okviru tercijarnog obrazovanja. Naglašava ograničenja što proizlaze iz stupnja podrške koju mlađi učenici trebaju i ističe dileme o mogućim razinama razvoja samostalnosti i samousmjerenosti kod učenika. U radu naglašava važnost kompetencije učitelja za provedbu odgovarajućih oblika nastave na daljinu. Bez obzira na istraživačka i teorijska propitivanja zaključuje da je nastava na daljinu u novonastalim uvjetima u Republici Hrvatskoj najbolji mogući način za osiguranje prava djeteta na školovanje.

U drugom poglavlju *dr. sc. Sandra Car* nudi rješenja iz koncepta *homeschoolinga* (školovanja kod kuće) i naziva ga "*Koronaškola*": *Što možemo naučiti iz koncepta homeschoolinga?* Autorica daje pregled istraživanja o školovanju od kuće, s naglaskom na specifičnosti i učinke ovog oblika školovanja na djecu, posebice na njihova akademska postignuća te socijalizaciju. Promišlja o mogućnosti legaliziranja koncepta školovanja kod kuće za roditelje koji žele i mogu obrazovati svoju djecu na ovakav način i uočava sličnosti i razlike između klasičnog oblika školovanja kod kuće (*homeschoolinga*) i školovanja od kuće za vrijeme pandemije COVID-19 bolesti.

U trećem poglavlju koji nosi naslov *Kada dom postane škola (roditelj kao zamjenski učitelj)* autori *dr. sc. Ante Kolak, dr. sc. Ivan Markić, dr. sc. Zoran Horvat* usmjerili su se na roditeljsku perspektivu i njihovu novu ulogu. Iskustva roditelja utvrđena su ispitivanjem roditeljskog zadovoljstva, stupnja uključenosti, procjene samostalnosti djeteta i procjene razine osobne opterećenosti. Autori su utvrdili značajne razlike u stavovima vezanima za broj djece u obitelji i stupanj školovanja djeteta. Veća uključenost i opterećenost roditelja dokazana je u početnim, a manja u završnim razredima razredne nastave i proporcionalna je roditeljskom doživljaju učeničke samostalnosti. Iskustva roditelja potvrđena su višefaktorskom strukturom, pri čemu su izdvojeni faktori vezani uz zahtjevnost nastave, ulogu učitelja, samostalnost učenika te kompetentnost roditelja kao zamjenskog učitelja.

U četvrtom poglavlju pod naslovom *Učitelj u izolaciji: izazovi novog normalnog* autorice *dr. sc. Marija Sablić, dr. sc. Irena Klasnić, dr. sc. Alma Škugor* usmjeravaju svoju znanstvenu znatiželju na učiteljsku perspektivu. Autoricama je cilj empirijskog dijela rada bio ispitati načine na koji učitelji planiraju, provode, prate i vrednuju nastavu na daljinu kao i njihov stupanj zadovoljstva interakcijom s učenicima, suradnjom s roditeljima i podrškom sustava. Rezultatima istraživanja dokazale su kako učitelji pri planiranju i pripremanju nastave na daljinu provode puno više vremena nego u redovnoj nastavi te istovremeno teško povlače granicu između radnog i slobodnog vremena. Učitelji puno vremena ulažu u istraživanje i otkrivanje novih tehnologija i alata za nastavu na daljinu. Autorice ističu da učitelji održavaju redovitu i aktivnu komunikaciju s učenicima te su zadovoljni njihovom aktivnošću i samostalnošću. Kao odgovor na istraživačka pita-

nja o podršci izdvajaju različit stupanj zadovoljstva pri čemu učitelji iskazuju veće zadovoljstvo podrškom ravnatelja i stručnih službi nego podrškom Ministarstva znanosti i obrazovanja.

U petom su se poglavlju autori *dr. sc. Ante Kolak, dr. sc. Ivan Markić, dr. sc. Zoran Horvat* usmjerili na učenike kao subjekte nastave na daljinu i proučavaju tematiku opterećenosti učenika. Poglavlje naziva *(Pre)opterećenost učenika "koronastavom"* prikazuje rezultate empirijskog istraživanja u kojem su sudionici istraživanja bili učenici predmetne nastave. Učenička iskustva utvrđena su kroz učeničko zadovoljstvo, stupanj samostalnosti i potrebne pomoći te stupanj opterećenosti. Iskustva učenika potvrđena su kroz trofaktorsku strukturu, pri čemu su izdvojeni faktori vezani za sadržajnu preopterećenost nastavom, materijalno-tehničke uvjete rada te potrebnu pomoć. Autori su dokazali postojanje razlika na faktorima vezanima za obilježja učenika i zaključili kako nastava na daljinu traži visok stupanj samostalnosti i samoregulacije.

U šestom poglavlju autorica *dr. sc. Višnja Rajić* problematizira međuvršnjačke i prijateljske odnose učenika osnovne škole u doba pandemije COVID-19 bolesti. Prijateljstvu autorica prilazi kao univerzalnom društvenom odnosu koji pozitivno utječe na razvoj socijalnih vještina i pozitivne slike o sebi. Empirijsko istraživanje imalo je cilj ispitati jesu li se promijenili međuvršnjački i prijateljski odnosi učenika od zatvaranja škola i uvođenja nastave na daljinu. Rezultati istraživanja potvrdili su da su učenici najčešće kao najboljeg prijatelja navodili učenika iz razrednog odjela. Istraživanje je pokazalo da su dječaci tijekom pandemije COVID-19 bolesti stekli nova *online* prijateljstva. Analizom procjene kvalitete prijateljstva prije i tijekom pandemije COVID-19 bolesti, odnosno prijateljstva u *offline* i *online* okruženju, autorica je utvrdila da učenici teže rješavaju konfliktnu situaciju s prijateljima u *online* okruženju. Autorica zaključuje kako učenici (dječaci i djevojčice) značajno češće procjenjuju učestalost osjećaja usamljenosti nakon zatvaranja škola i društvenog distanciranja nego tijekom boravka u školi.

U sedmom poglavlju autorice *dr. sc. Irena Klasnić i dr. sc. Marina Đuranić* promišljaju o izazovima odgoja u kriznim situacijama s posebnim naglaskom na krizu uzrokovanu virusom SARS-CoV-2. U ovakvim uvjetima i roditeljstvo je postalo znatno izazovnije i teže. Analizom znanstvenih istraživanja autorice su utvrdile da roditeljske odgojne metode i postupci u vrijeme socijalne izolacije

moгу postati znatno grublje i neprihvatljivije te ističu potrebu pozitivne discipline koja se temelji na poštovanju, održavanju dobrih odnosa putem komunikacije i suradnje. Rad zaključuju ističući važnost roditeljskog doma koji djetetu treba pružiti utjehu i zaštitu tijekom kriznih situacija.

Problematikom vrednovanja u nastavi na daljinu bavi se autorica *dr. sc. Mari-na Diković* što je sadržaj osmog poglavlja. Analizom istraživanja iz područja dokimologije autorica ukazuju na poteškoće, nedostatke i izazove aktivnosti vrednovanja na daljinu. Poziva se na dokumente Ministarstva znanosti i obrazovanja namijenjene učiteljima i nastavnicima kao i brojne alate načina provođenja vrednovanja na daljinu. Ukazuje da takav oblik vrednovanja podrazumijeva veći angažman svih dionika odgojno-obrazovnog procesa.

Online stručnim usavršavanjem učitelja kao važnim segmentom nastave na daljinu koje je posebno došlo do izražaja za vrijeme pandemije bavili su se autori *dr. sc. Branko Bognar* i *Mia Filipov* u devetom poglavlju. Kao svrhu rada autori izdvajaju propitivanje teorijskih polazišta učenja učitelja i utvrđuju značajke učinkovitog *online* stručnog usavršavanja. Pokazalo se da bi se *online* učenje učitelja trebalo ostvariti polazeći od konstruktivističkih načela koji se temelje na pretpostavci da se znanje kreira i kroz interakciju u okviru zajednice prakse. Autori naglašavaju da bi *online* stručno usavršavanje učitelja trebalo omogućiti učiteljima aktivno i suradničko učenje, učenje po modelu, kvalitetno vođenje, različite oblike refleksije i rasprave o videozapisima nastave, upotrebi nastavnih resursa i koherentnost stručnog usavršavanja.

U posljednjem poglavlju autorica *Višnja Novosel*, prof. ped., koristi sintagmu Manuela Castellsa i internet naziva galaksijom te otvara dilemu je li *Internet galaksija* saveznik ili neprijatelj u nastavi na daljinu. U tekstu se govori o općoj internetizaciji društva te posebno o aspektima koji utječu na način pristupanja informacijama. Svrha teksta je ukazati na preduvjete koje je potrebno ispuniti kako bi školovanje moglo odgovoriti na izazove današnjeg društva, odnosno društva koje je nezamislivo bez interneta. Autorica u radu usmjerava pozornost čitatelja na moguće prednosti i nedostatke koje nove tehnologije donose te koje načine opismenjavanja budućih generacija traže. U tom smislu ističe se i uloga (školskog) knjižničara kao osobe koja može povezati nastavu i dostupne izvore informacija.

Ova monografija nastoji dati vrijedan doprinos razumijevanju krizne situacije koja se reflektira na odgojno-obrazovni proces i nastavu na daljinu promatrajući ju iz različitih perspektiva – učeničke, roditeljske i učiteljske. Možemo zaključiti da postoje dodirne točke između nastave na daljinu i školovanja od kuće (*homeschoolinga*) te da se osnovne odrednice školovanja od kuće mogu reflektirati i na nastavu na daljinu posebno ako je riječ o nižim razredima osnovne škole. Roditelji su preuzeli uloge zamjenskih učitelja, a nove funkcije značajno utječu na njihovu opterećenost. Uočeno je postojanje razlika u iskustvima, zadovoljstvu i opterećenosti roditelja, učitelja i učenika te da nastava na daljinu traži visok stupanj samostalnosti i samoregulacije. Društveno distanciranje značajno utječe na osjećaj osamljenosti među učenicima, ali nudi i mogućnosti za sklapanje nekih novih prijateljstava. U cjelokupnom odgojno-obrazovnom procesu u vremenima kriza presudan čimbenik čine skladni odnosi. Problematika vrednovanja kao i svi izazovi vrednovanja učeničkih postignuća traže posebnu pedagošku senzibilnost i pedagoški takt. Pokazalo se da se *online* stručno usavršavanje učitelja u novonastaloj situaciji značajno reflektira na kvalitetu nastave na daljinu te da *Internet galaksija* nudi beskonačne mogućnosti koje istovremeno stvaraju i paradoks izbora.

U ovome procesu škola kao zajednica koja uči ima sinergijsko djelovanje i brojni su subjekti koji sudjeluju u tom djelovanju – od učenika, učitelja, roditelja, ravnatelja, stručnih suradnika (pedagoga, psihologa, školskih knjižničara) pa sve do nadležnog Ministarstva znanosti i obrazovanja. Ovaj sinergijski proces pokazao se kao najbolji mogući način osiguranja prava djeteta na školovanje u novonastaloj situaciji. Bez obzira na teškoće koje proizlaze iz krizne situacije uvjetovane pandemijom COVID-19 bolesti, a koje se reflektiraju na odgojno-obrazovni proces, zaključujemo ovaj Uvodnik izrekom koja kaže da se *u tami bolje vidi svjetlo*, a pedagoški je zadatak svakoga od nas pronaći svjetlo u tami.

proljeće – ljeto, 2020.

dr. sc. Ante Kolak i dr. sc. Ivan Markić